

**OMONQORA (QORAQOVUQ) – (UNGERNIA) DORIVOR
O‘SIMLIGINING BOTANIK TAVSIFI, DORIVORLIK XUSUSIYATLARI
VA GENETIK O‘ZGARUVCHANLIGI**

O‘razboyeva Malohat Shodiyor qizi

O‘ZMU Jizzax filiali “Biotexnologiya” yo‘nalishi, 3-bosqich talabasi

Mamatqulova Iroda Ergashevna

O‘ZMU Jizzax filiali “Biotexnologiya” kafedrasida katta o‘qituvchisi

E-mail: malohat.ochilova.97@bk.ru

ANNOTATSIYA

Ilmiy tibbiyotda galantamin alkaloidining bromgidrat tuzi miasteniya (muskullarning patologik kuchsizlanishi yoki soxta falajlik), miopatiya (muskullarning kichrayishi va asta-sekin quvvatsizlanish borishi), poliomyelit asoratlari hamda polinevrit, radikulit kasalliklarini davolash uchun, shuningdek nervlarning shikastlanishida qo‘llaniladi.

Kalit so‘zlar: Viktor omonqorasi, alkaloid, bromgidrat tuzi, galantamin likorin, miasteniya, radikulit, Severtsov omonqorasi, saponinlar, organik kislotalar, efir moyi, mikroko‘paytirish, RAPD-tahlil, somaklonal o‘zgaruvchanlik.

Viktor omonqorasi-Ungernia Victoris Vved. va Severtsov omonqorasi -Ungernia Severtzovii (Rgl) B. Fedtsch turlari uchraydi.

Viktor omonqorasi Surxondaryo va Farg‘ona viloyatlarining tog‘larning yon bag‘irlarida va o‘rta qismidagi tuproqli qiyaliklarda o‘sadi.[2]

Viktor omonqorasi ko‘p yillik, piyozboshli o‘t o‘simlik. O‘simlikning piyozi qo‘ng‘ir rangli va yupqa qobiqlarga o‘ralgan. Ildizoldi barglari 7-10 dona, ingichka, tekis qirrali bo‘lib, ikki qator joylashgan. Gul o‘qi ildizoldi barglari qurigandan so‘ng

o'sib chiqadi. Gul o'qining uzunligi 5-10 sm bo'lib, uchida oddiy soyabonga to'plangan va bir tomonga egilgan sariq yoki sariq-pushti rang gullari joylashgan. Mevasi- pishganda ochiladigan uch chanoqli ko'sakcha. Yerdan qor ketmasdanoq o'simlik barg yozadi. Iyun oyida gullaydi, mevasi avgustda pishadi. O'simlikning bargi va piyozi yig'iladi. Yig'ilgan mahsulotni quritib yoki quritmasdan alkaloidlar olish uchun zavodlarga yuboriladi.

Viktor omonqorasi tarkibida alkaloidlar, kraxmal, efir moyi va boshqa birikmalar bor. Alkaloidlar yig'indisidan galantamin, likorin va boshqa alkaloidlar ajratib olingan.[4] Ilmiy tibbiyotda galantamin alkaloidining bromgidrat tuzi miasteniya (muskullarning patologik kuchsizlanishi yoki soxta falajlik), miopatiya (muskullarning kichrayishi va asta-sekin quvvatsizlana borishi), poliomiyelet asoratlari hamda polinevrit, radikulit kasalliklarini davolash uchun, shuningdek nervlarning shikastlanishida qo'llaniladi.[1]

Severtsov omonqorasi tog'li nohiyalarida, tog'larning o'rta qismida mayda tosh-tuproqli qiyaliklarda o'sadi. Severtsov omonqorasi ko'p yillik, yer ostida piyozboshisi bo'lgan o't o'simlik. Piyozi qora yoki qora-qong'ir rangli qobiqlar bilan o'ralgan. Gul o'qi barglari quriganidan so'ng o'sib chiqadi. Ildizoldi barglari chiziqsimon, 4-10 dona. Gullari qizil-g'isht rangli, gul o'qi uchida oddiy soyabonga to'plangan. Mevasi-pishganda ochiladigan ko'sak. Iyul oyida gullaydi, mevasi avgustda pishadi.

O'simlikning piyozi kuzda, mevasi yerga to'kilgandan so'ng kovlab olinadi. Severtsov omonqorasining piyozi tarkibida alkaloidlar, saponinlar, shilliq moddalar, organik kislotalar, efir moyi va boshqa birikmalar bor. Alkaloidlar yig'indisidan ungerin, likorin, galantamin va boshqa alkaloidlar ajratib olingan.

Zamonaviy tibbiyotda poliomiyelet kasalligidan keyingi paralich kasalligida hamda ichak va siydik qoplari qattiq og'riganda qo'llaniladi. Galantamin bromgidrat va likorin gidrokslorid tabletka holida chiqariladi.[6]

Noyob dorivor o't *Ungernia victorisni* saqlash uchun ishlab chiqilgan mikroko'paytirish usullarining muvofiqligini aniqlash uchun biz lampochka shkalasi

segmentlaridan to‘g‘ridan-to‘g‘ri regeneratsiya va uzoq muddatli kallus madaniyatidan organogenez natijasida hosil bo‘lgan o‘simliklarning genetik ishonchliligini baholagan. RAPD ma‘lumotlari bo‘yicha hisoblangan eksplantndan olingan regenerantlar va onalik o‘simliklari orasidagi Jakkard masofasining o‘rtacha qiymati 0,5% ni tashkil etdi, kallusdan olingan regenerantlar va onaning hujayra liniyasi o‘rtasidagi hisoblangan masofa esa 4,2% ni tashkil etdi; Eksplantndan olingan va kallusdan olingan regenerantlar orasidagi ob‘ektlar orasidagi o‘rtacha masofalar mos ravishda 0,7% va 2,5% ni tashkil etdi. Olingan ma‘lumotlar in vitro sharoitlarini ko‘rsatadi. Ushbu ishda qo‘llaniladigan madaniyat in vitro to‘g‘ridan-to‘g‘ri regeneratsiya va uzoq muddatli o‘stirilgan kallusdan regeneratsiya qilinganda turning nisbatan yuqori genetik barqarorligini ta‘minlaydi [4]

Hozirgi vaqtda respublikamizda 112 tur dorivor o‘simliklar rasmiy tabobatda foydalanishga ruxsat berilgan bo‘lib, shu dorivor o‘simliklarning 80 % ni tabiiy holda o‘suvchi o‘simliklar tashkil etadi. Ana shunday dorivor o‘simliklarni o‘zida mujassam etgan istiqbolli vakillaridan *Viktor omonqorasi-Ungernia Victoris* Vved. va *Severtsov omonqorasi -Ungernia Severtzovii* (Rgl) B. Fedtsch turlarining O‘zbekiston hududida tarqalishi o‘rganildi.

FOYDALANILGAN ADABYOTLAR RO‘YHATI: (REFERENCES)

1. Abduraimov O.C., Maxmudov A.B., Mamatqulova I.E., Erdonov Sh. “Turkiston tog‘ tizmasida tarqalgan *Elwendia Boiss* (Apiaceae) turkumi turlari”. <http://mamaun.uz/uz/page/56>
2. Уралов А.И., Печеницын В.П. Зависимость семенной продуктивности луковичных видов *Allium L.* от количества листьев на генеративном побеге. Доклады АН РУз. 2015. 74-77 с.
3. Abduraimov O.C., Narxadjayeva A., Maxmudov A.B., Mamatqulova I.E. “O‘zbekiston florasidagi madaniy o‘simliklar yovvoyi ajdodlarining ozuqabob turlari”

4. https://bp.ueb.cas.cz/artkey/bpl-201202-0030_Genetic-variability-in-regenerated-plants-of-Ungernia-victoris.php
5. L.X. Yoziyev., N.Z. Arabova. Dorivor o‘simliklar.Toshkent.2017.
6. <https://fayllar.org/ozbekiston-respublikasi-sogliqni-saqlash-vazirligi-tibbiy-tali-v10.html?page=4>

